

Артур АРОЯН

СОЦІАЛЬНО-МИСТЕЦЬКИЙ ПРОЕКТ ЯК ШЛЯХ ДО ПОРЯТUNKУ ПАМ'ЯТКИ АРХІТЕКТУРИ У ПОЛТАВІ

Події, про які йдеться у статті, відбулися у Полтаві упродовж першого півріччя 2014 р. і були спрямовані на порятунок пам'ятки архітектури національного значення — будівлі колишнього Петровського Полтавського кадетського корпусу. Проблема доведення цієї будівлі до стану руїни має глибокі коріння і основні етапи її виникнення та дій громадськості задля її розв'язання детально викладені у публікації Н. М. Кондель-Пермінової [1].

Будівлю Петровського Полтавського кадетського корпусу збудовано у 1835–1840-х як головний будинок цілого військового містечка, яке займало територію трьох кварталів у самому центрі міста. Будинок виходить головним фасадом на Круглу площу та Монумент Слави [2] і є найбільшим об'єктом ансамблю. 1949 року його внесено до реєстру пам'яток архітектури національного значення. Корпус має Т-подібне розпланування і складається з триповерхової казарменої частини, чотирирусного об'єму домової церкви в ім'я Св. Самсонія та двоповерхового дворового крила їдальні. Архітектура будівлі є яскравим прикладом пізнього ампіру [3] із використанням складних склепінчастих конструкцій, цегляних рустованих стін та масштабного скульптурного декору на військову тематику над вікнами, у фронтоні [4] та в інтер'єрі церкви. Ініціатором зведення корпусу виступив імператор Микола I, він же інспектував будівництво. Керував роботами М. Бонч-Бруєвич. Аналіз архітектурних рішень, зокрема церковної частини, а також глибоке вивчення військових об'єктів того періоду дозволяють із високим ступенем вірогідності вважати автором проекту будівлі Кадетського корпусу видатного архітектора В. П. Стасова (що опосередковано підтверджується документами із архіву головного архітектора Полтави А. С. Вайнгорта).

Кадетський корпус було закрито 1919 р., й упродовж 1920-х у його приміщеннях розміщувалися Піхотні курси (де навчався генерал М. Ф. Ватутін). У 1930-х тут розмістилися спочатку тракторне училище, згодом — танкова

Полтава.

Петропавлівський кадетський корпус.

Poltawa.

Corps de Cadet de Pierre le Grand

Листівка з фотографією головної будівлі Кадетського корпусу у Полтаві [3]

школа. Будівля була спалена у вересні 1943 р., повністю вигоріли дерев'яні конструкції перекриттів, однак фасади залишилися майже неушкодженими. Комплекс було відновлено 1957 р. за проектом київського архітектора В. Набойченка під Полтавське зенітно-артилерійське, згодом — Полтавське вище зенітно-ракетне командне червонопрапорне училище імені М. Ф. Ватутіна [5]. 1995 року училище закрито, будівлі розподілено між різними державними та приватними установами. Головний будинок (загальною площею 12 850 м²) залишився порожнім і почав поступово руйнуватися. 2004 року він був незаконно переданий у приватну власність, і вже 2006 р. там сталася сильна пожежа, що повністю знищила дах та купол над актовим залом (колишньою церквою) [1]. Жодних дій щодо реставрації будівлі не було здійснено. 2012 року, після кількох років судових тяганин, будівлю повернули у комунальну власність міста, після чого там сталося ще три пожежі, які частково пошкодили дах будівлі та підлогу на першому поверсі. Жодних заходів щодо консервації будівлі або її постійної охорони міською владою вжито не було. У тому ж 2012 р. за ініціативи інтелігенції міста на чолі з краєзнавцем Борисом Тристановим було створено Громадський комітет порятунку будівлі кадетського корпусу [1].

Комітет організував декілька етапів громадських слухань з метою згуртувати громадськість міста та привернути увагу влади, вступити з нею у діалог. За допомогою ініціативних людей було відновлено охоронну дошку, яка зазна-

Вигляд будівлі Кадетського корпусу з повітря. Фото Сергія Шаркова, 2013 р.

чає, що будівля є пам'яткою архітектури національного значення (яку викрали одразу після незаконної приватизації об'єкта). Громадські активісти за підтримки Комітету порятунку розвернули широку інформаційну кампанію у місцевих ЗМІ, провели декілька культурних заходів упродовж 2013 р. Метою цих дій було привернути увагу широкої громадськості до проблеми руйнування будівлі Кадетського корпусу [1]. Слід відмітити, що міська влада, як правило, ігнорувала заклики до діалогу та пропозиції щодо конкретних дій задля порятунку пам'ятки. Тим не менше, упродовж 2013 р. Міська рада все ж таки замовила виготовлення облікової документації для внесення будівлі у Державний реєстр пам'яток архітектури України [6]. Коштів на ремонт, консервацію або хоча б постійну охорону знайти не вдалося.

У грудні 2013 р. почався новий судовий процес, в якому фірма, що володіла будівлею, оскаржила попередні рішення судів щодо незаконності передачі її до комунальної власності, через що питання встановлення її чіткого юридичного статусу залишається невизначеним. Враховуючи неможливість добитися якихось конкретних дій від влади задля збереження пам'ятки архітектури (не говорячи вже про її реставрацію та перепрофілювання), громадськість вирішила діяти в іншому напрямі, який виник одразу при формуванні Комітету порятунку і розвивався паралельно з громадськими обговореннями та юридичними процесами. Цей напрям — мистецтво.

Спустошений будинок Кадетського корпусу завжди привертав увагу різних людей. Там постійно можна зустріти дітлахів, які після школи лазять не-

Друге прибирання у будівлі Кадетського корпусу.

Експозиція графіки у великій залі третього поверху. Фото автора

безпечними ділянками даху або безхатченків, що живуть у кімнатах зі склепінчастими стелями, туристів які приїхали до міста і знайшли собі цікавий атракціон. І завжди там є багато фотографів, художників. Та й молодим архітекторам цікаво, з чого ж будують такі величні об'єкти — адже там все це добре видно: обвалені металеві ферми, обгорілі дерев'яні підмостки сцени, відпалє тинькування, котре відкрило цегляну кладку стін завтовшки 1,3 м. У Кадетському корпусі знімали кліпи музичні гурти різного ступеня «андеграундності».

Першою спробою звести різні мистецтва разом у стінах корпусу та запросити глядачів стала робота над фільмом «Крізь Порожнечу» у квітні–червні 2013 р. [7]. У будівлі проходила художня виставка, а на території — музичні концерти. Незважаючи на коротку тривалість та камерність цих заходів, вони дали учасниками цінний досвід, який став у нагоді вже через рік.

На початку весни 2014 р. активна молодь міста об'єднується у громадський рух «Чиста Полтава», який почав здійснювати масові прибирання сміття у різних районах міста [8]. Першим об'єктом для активістів став Кадетський корпус та його двір як найбільш занедбана й засмічена територія у центрі міста. Після двох «суботників», у кожному з яких брало участь понад 60 осіб, координатори «Чистої Полтави» — студенти-художники — запропонували влаштувати в очищених приміщеннях будівлі виставку сучасного мистецтва. Цю ідею підтримала решта активістів і під час третього прибирання особливу увагу приділяли підготовці до майбутньої експозиції.

Перша одноденна виставка сучасного мистецтва, яка отримала назву «Кадетаріум» (за аналогією з назвою будівлі) відбулася у неділю, 6.04.2014. Незважаючи на певну спонтанність (відсутність відбору робіт та конкретних організаторів), ця подія стала справжнім культурним вибухом для міста. На виставці було представлено велику кількість живописних та графічних робіт, кераміки. Більша частина з них — це твори полтавських студентів художників та архітекторів, які навчаються на архітектурному факультеті Полтавського національного технічного університету, що займає сусідні будівлі, які входять

Вхід на виставку. Фото Анастасії Власової [8]

Інсталяція «Оранта», художник Нато Мікеладзе [9]

Розбірна конструкція огородження сходів. Фото Марії Головачевої

до складу історичного ансамблю Кадетського корпусу. Також широко була представлена фотографія від професійних фотографів та любителів. Експозиція зайняла чотири великі зали та центральні сходи. Окрім виставки, захід запам'ятався виступом імпровізаційного музичного гурту, поетичними читаннями від мистецького об'єднання «Magnum Opus» та театралізованою ходою на ходулях від Валерія Зайцева. Загалом, захід, що тривав п'ять годин, відвідало понад тисячу людей, що є рекордом для Полтави.

Відтак, організатори «Кадетаріуму» самі були здивовані рівнем цікавості полтавців та масштабом заходу, що змусило задуматися над продовженням такого роду виставок. Для цього необхідно було чітко усвідомити отримані результати та визначити конкретну концепцію цієї події. По-перше, «Кадетаріум» дав можливість молодим митцям отримати майданчик для самореалізації, що не вимагало фінансових затрат, лише допомогу у підготовці приміщень до експозиції. По-друге, велика кількість відвідувачів засвідчила, що у Полтаві гостро не вистачає публічного простору, відкритого для всіх верств населення (виставку відвідували як молодь, так і пенсіонери, сім'ї з малолітніми дітьми і, навіть, з дитячими візками). Величезна Кругла площа, яка є центральним міським простором практично не використовує свій потенціал, у той час, як занедбана будівля на цій же площі вміщує в собі більше людей, ніж на відкритому просторі поряд. По-третє, значна частина відвідувачів уперше побачили Кадетський корпус зсередини. Сильне враження на них справила архітектура інтер'єру, стан занедбаності, але разом із тим і той факт, що будівля є до-

Виступ імпровізаційного гурту. Фото автора

силь міцною і не цілком аварійною, як переконували представники місцевої влади та окремі особи, зацікавлені у його руйнуванні.

Таким чином, концептуальною основою подальшої творчої діяльності у Кадетському корпусі стало створення довгострокового соціально-мистецького проекту «Кадетаріум» [9]. Він має на меті за допомогою синтезу мистецтв привернути увагу влади та громадськості до стану будівлі Корпусу, створити на базі Кадетського корпусу центру актуального мистецтва, який би надав можливості для самореалізації молодих митців, висловлення громадських ініціатив від організацій та вуличних освітніх рухів. Загальною метою є ведення просвітницької діяльності для покращення загального культурного рівня населення як міста, так і регіону в цілому.

Зрозуміло, що безпосередньо проведення «Кадетаріумів» як мистецьких подій не може вплинути на визначення юридичного статусу будівлі та реставраційні роботи на ній. Однак, саме привернення уваги до неї через мистецькі акції може відкрити нові шляхи задля її порятунку, або, принаймні, задля запобігання її свідомому руйнуванню.

18 травня 2014 р. відбувся «Кадетаріум 2.0», який виявився значно масштабнішим за перший. Організаторами виступили як активісти «Чистої Полтави», так і Комітет порятунку Кадетського корпусу на чолі з Борисом Тристановим (він брав участь і у першому заході), випускники Zenітно-ракетного училища та громадські організації, які ведуть просвітницьку роботу. Ку-

Театралізована хода у коридорі. Фото Варвари Маркевич [8]

раторами експозиції стали художники — викладачі архітектурного факультету С. Келим-Золотайко, Н. Мікеладзе, М. Герасименко, саме вони брали участь у перших виставках у Кадетському корпусі 2013 р. Тепер їх досвід став у нагоді при формуванні плану розміщення експозицій та відбору робіт. До вже відомих учасників «Кадетаріуму» долучилися Муніципальний духовий оркестр «Полтава», хореографічні колективи, театральна студія «Такт», громадський рух «Вуличний університет» та багато інших.

Випускники Зенітно-ракетного училища проводили екскурсії по будівлі для відвідувачів, а на третьому поверсі у центральній залі проходив рок-концерт полтавських гуртів, який тривав шість годин. На другому поверсі грав духовий оркестр, який колись мав у цій будівлі репетиційну залу.

Особливу увагу організатори приділили безпеці відвідувачів — аварійні ділянки будівлі було огорожено, на головних сходах змонтовано перила, у будівлі чергували представники самооборони та правоохоронних органів.

«Кадетаріум 2.0» мав широкий резонанс у місті, його відвідало понад п'ять тисяч чоловік, що значно перевищує кількість людей на першій виставці. В експозиції та виступах брали участь митці з Києва, Фастова, Харкова, Кременчука, Херсону, а також з інших країн: Білорусії та США. Виставку відвідав губернатор області, який пообіцяв створити робочу групу для вирішення питання по будівлі Кадетського корпусу. Проблемою будівлі зацікавилися і митці з інших міст, які будуть брати участь у наступних проектах.

*Вхід на «Кадетаріум 2.0» (фото Дар'ї Розумняк),
Виступ Муніципального духового оркестру «Полтава» [9]*

Особливу увагу привертала проекти молодих архітекторів, які представили своє бачення майбутнього будівлі Кадетського корпусу у концептуальних проектах. Цікавим є той факт, що усі чотири проектні групи (три — зі студентів, одна — з випускників архітектурного факультету, урбан-об'єднання City Lab) бачать цей будинок як багатофункціональний культурно-просвітницький центр з розвиненим туристичним сектором. Фактично це функціональне наповнення відповідає концепції «Кадетаріуму».

28 червня 2014 р. у парку навпроти Кадетського корпусу відбувся літній «Кадетаріум Open-Air», котрий відкривав камерний оркестр Полтавської обласної філармонії, що свідчить про розширення кола учасників заходу серед професійних музикантів. Наступний повномасштабний проект відбуватиметься у жовтні з залученням учасників як з України, так і з інших країн. Його спрямованість буде більш соціально-просвітницькою, що відповідає потребам суспільства у нелегкі для нашої країни часи.

Організатори та учасники «Кадетаріуму» мають надію, що люди, гуртуючись навколо проблеми відновлення пам'ятки архітектури — будівлі Кадетського корпусу, зможуть врешті-решт добитися рішучих дій від міської та обласної, а можливо, і державної влади. Це необхідно не лише задля збереження історичного минулого, але і для створення нашого майбутнього, паростки якого вже зараз можна бачити, хоч і пошкоджених, але таких величних стінах цього будинку.

1. Кондель-Пермінова Н. Майбуття пам'ятки архітектури: Трансформація будівлі Кадетського корпусу в Полтаві // Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини: Зб. наук. праць / НАМ НАМ України. — К., 2013. — Вип. 9. — С. 79–96.

2. Бучневич В. Записки о Полтаве и ее памятниках. — 2-е изд., исправ. и доп. — Х., 2008.

Лекція «Величкого університету» [9]
Концерт на «Кадетаріумі 2.0». Фото Катерини Білозерцевої

3. История Полтавы. Сайт Бориса Тристанова [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://histpol.pl.ua/ru/>

4. Кучер Р. Втрачений рельєф на фронтоні Полтавського кадетського корпусу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://histpol.pl.ua/ru/biblioteka/tematicheskie-podborki/vajngortovskie-chteniya?id=9059>.

5. Сайт музею ПВЗРККУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://muzei-pvzrkku.su>.

6. До рішення суду будь-які роботи по збереженню будівлі кадетського корпусу призупинені. Інтернет-видання «Полтавщина» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.poltava.pl.ua/news/29615/>.

7. Сквозь Пустоту (Фильм-Ощущение) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://vk.com/video32665089_165664731.

8. Чиста Полтава [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://vk.com/clean_poltava.

9. Кадетаріум: Соціально-мистецький проект [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://vk.com/kadetarium>.

А. Ароян. Соціально-мистецький проект як шлях до порятунку пам'ятки архітектури у Полтаві.

Анотація. Описано події, пов'язані з діями громадськості в справі порятунку пам'ятки архітектури, будівлі колишнього Петровського Полтавського кадетського корпусу. Розглянуто основні етапи виникнення проблеми руйнування будівлі та пошуку шляхів її вирішення. Викладено концепцію та передумови створення соціально-мистецького проекту «Кадетаріум», спрямованого на порятунок будівлі корпусу, основні завдання цієї акції й результати, отримані в процесі її реалізації. Розглянуто перспективні напрямки розвитку даного проекту.

Ключові слова: кадетський корпус, соціально-мистецький проект, пам'ятник архітектури, культурно-просвітницький центр.

А. Ароян. Социально-художественный проект как путь к спасению памятника архитектуры в Полтаве.

Аннотация. Описаны события, связанные с действиями общественности в деле спасения памятника архитектуры, здания бывшего Петровского Полтавского кадетского корпуса. Рассмотрены основные этапы возникновения пробле-

*Екскурсія випускників
Зенітно-ракетного
училища [9]*

мы разрушения здания и поиска путей ее решения. Изложены концепция и предпосылки создания социально-художественного проекта «Кадетариум», направленного на спасение здания корпуса. Описаны основные задачи этой акции и полученные в ходе ее реализации результаты. Рассмотрены перспективные направления развития данного проекта.

Ключевые слова: кадетский корпус, социально-художественный проект, памятник архитектуры, культурно-просветительский центр.

Artur Arojan. Socio-artistic project as a way to save the architectural monument in Poltava.

Summary. The events, linked with public actions in saving of monument of architecture Peter's Poltava Cadet Corps building are described. The main stages of appearing of the building destroying problem and searching the ways of its solution are considered. The conception and premise of social-art project «Cadetarium» creating, which aimed at saving the Corps building, are presented. The main tasks and results of this action realization are described. The perspective ways of this project developing are considered.

Keywords: cadet corps, social-art project, monument of architecture, cultural and educational center.